

En solidarisk självbild

En postkolonial granskning av svensk biståndsstrategi

Emma Ley

Mänskliga rättighetsstudier

Höstterminen 2012

Handledare: Andreas Tullberg

Abstract

The controversy between development studies and postcolonial studies is characterized by a mutually critical approach towards the other field, a disinterest in response and consequently a lack of interaction. The ambivalence that emerges from this non-interactive debate underlines that as long as these academic fields stay separated nothing constructive will appear. From initially analyzing the respective fields' potential to improve the human right's concept, this paper's main focus has become to examine the Swedish governments strategy plan for financial aid as seen from a postcolonial perspective.

By examining issues such as superiority and self-interest the central theories of this paper apply postcolonial critique. Thus it will demonstrate that the Swedish governments strategy plan has several matters in which this critique is applicable and severe. The intention is to expose these issues and analyse them in a constructive discussion.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Innehållsförteckning	3
1. Inledning	4
1.1 <i>Bakgrund</i>	4
2. Syfte och problemformulering	5
2.1 <i>Syfte</i>	5
2.2 <i>Problemformulering</i>	5
3. Teoretiska perspektiv, metod och material	5
3.1 <i>Postkolonial analys som metodologi</i>	5
3.2 <i>Avgränsningar</i>	5
3.3 <i>Nyckelbegrepp</i>	6
3.4 <i>Begreppsförklaring</i>	6
3.5 <i>Författarnas argument och teorier</i>	7
3.6 <i>Metod och material</i>	9
4. Analys - strategiplanen skådad utifrån postkolonial studie	10
4.1 <i>Hyllningen av svensk kunskap – en överlägsen självbild?</i>	10
4.2 <i>Svenska urval och prioriteringar – makten att sålla</i>	12
4.3 <i>Betoning av redovisning av resultat – stigmatiserande</i>	14
5. Slutsats	17
6. Diskussion	18
Referenser	21
<i>Litteratur</i>	21
<i>Övrigt referensmaterial</i>	21

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Utvecklingsarbete och postkolonial kritik är två fält som sällan ses samarbeta. Biståndspolitik har länge kritiserats av postkoloniala studier och ett vanligt argument är att dess arbete reproducerar koloniala attityder i sina arbetsstrategier. Uttryck som upprätthållandet av den vite mannens börda och maktasymmetri dominerar den postkoloniala diskursen avseende biståndspolitik.¹ Å andra sidan är kritiken mot postkolonialistisk studie väl så hård och menar att denna diskurs helt saknar hänsyn till fattigdom och svält och istället prioriterar abstrakt teoretiserande.² Tendensen att icke-konstruktivt kritisera vardera område präglar konflikten och gör att dessa akademiska fält förblir separerade.

Christine Sylvester har studerat konflikten mellan dessa områden och jämfört argumenten. Hon anser att den postkoloniala teorin har mer att tillföra utvecklingen av mänskliga rättigheter eftersom skeva maktförhållanden mellan nord och syd ej annars kommer upphöra. Däremot problematiserar hon teorin och ställer kravet ”...if it can overcome a tendency to lock into intellectual rather than practical projects of postcolonialism.”³ Med stöd av Sylvesters slutsats att postkolonialism har störst potential avseende mänskliga rättigheters utveckling kommer regeringens riktlinjer avseende det svenska biståndet analyseras utifrån denna teori.

Sveriges biståndsorgan Sida, Swedish International Development Cooperation Agency⁴, får med jämna mellanrum en uppdaterad strategiplan av regeringen för hur det svenska biståndet lämpligast bör användas.⁵ Denna plan är kortfattat skriven och uttrycker generella riktlinjer för organisationen. Trots sin knappa utförlighet kan en särskild retorik urskiljas och därför bli föremål för vidare fördjupning.

¹ Baaz, M E, "Biståndet och partnerskapets problematik" i Mc Eachrane M & Faye L (red.) *Sverige och de Andra Postkoloniala perspektiv*, Natur och Kultur, Falun, 2001.

² Sylvester C, 'Postdevelopment studies and Postcolonial studies: Disparate tales of the 'third world'', i *Third World Quarterly*, vol. 20 no. 4, Taylor and Francis', 1999. s. 703.

³ ibid.

⁴ *Startsida*, Sidas kommunikationsansvarige, Sidas hemsida, senast besökt 08.01.2013, www.sida.se .

⁵ Carlsson G, Gärtner M N, 'Strategi för globala ämnesstrategiska utvecklingsinsatser 2011-2014', *Regeringsbeslut III:1*, skapat: 11.03.2011, Regeringen, Utrikesdepartementet, Stockholm, senast besökt: 08.01.2013, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/70/49/5090f428.pdf>

2. Syfte och problemformulering

Precis som utvecklingsstudier är ett tacksamt föremål för postkolonial kritik blir även biståndspolitik enkelt föremål för postkolonial studie. Den svenska regeringens strategiplan för Sida genomsyras av en retorik som lätt kan kritiserats utifrån postkoloniala argument. Genom att analysera denna utifrån särskilt utvalda begrepp och med olika författares teorier kommer postkoloniala tendenser att lyftas fram.

2.1 Syfte

Uppsatsens centrala syfte är att utreda huruvida det går att föra Sidans biståndspolitik utan att reproducera koloniala förhållningssätt.

2.2 Problemformulering

Vilka problem uppstår i regeringens strategiplan för Sida utifrån postkolonial kritik?

3. Teoretiska perspektiv, metod och material

3.1 Postkolonial analys som metodologi

Postkolonialistisk teori kommer användas för att analysera regeringens strategiplan. Kortfattat är postkolonialistisk studie en lära som etablerats genom kritik mot den västerländska synen på utveckling. Kritiken grundar sig på att koloniala förhållningssätt reproduceras och upprätthålls genom det västerländska sättet att förhålla sig till modernisering.⁶ Det finns ett flertal inriktningar inom denna lära men för att avgränsa den så att det passar analysen av strategiplanen har olika författares postkoloniala argument valts ut, främst avseende bistånd. En fokusering ligger även på särskilda begrepp som är signifikanta för postkolonialismens kritik mot bistånd. Begreppen som används är verktyg för att komma fram till syftet för uppsatsen avseende problematiken med svensk biståndspolitik.

3.2 Avgränsningar

En avgränsning från det jämförande perspektivet, som i bakgrunden nämns, avseende utvecklingsstudiers argument mot postkoloniala teorier har fått bli nödvändig. Istället används Sylvesters slutsats som stöd för analysen som följer. Senare i diskussionen kommer plats lämnas åt en utvärdering av denna analys vilket även ger utrymme för argument från utvecklingsstudiers fält.

⁶ Loomba, A, *Kolonialism/postkolonialism : en introduktion till ett forskningsfält*, 2a upplagan, Tankekraft förlag, 2008.

Många teoretiker inom denna diskurs gör ofta redogörelser av den koloniala historien, på grund av att de postkoloniala argumenten väger tyngre med bevis från den historiska eran. Endast fenomenet civilisationsmission förbehålls rätten att redogöras genom historiska fakta, i övrigt förutsätts att läsaren ändå kan förstå den kritik som ges i analysen.

Sida har biståndstagare över alla världsdelar men i uppsatsen nämns främst Afrika på grund av att valda teoretiker har fokuserat på denna kontinent. Annars används i så stor utsträckning som möjligt termerna ”mottagarparten” eller ”mottagaren” avseende biståndstagare för att inte skapa en generaliserande bild om att Afrika är den enda biståndstagaren.

3.3 Nyckelbegrepp

Utveckling, självförhärligande, stereotyp, civilisationsmission, maktasymmetri och egenintresse.

3.4 Begreppsförklaring

Utveckling definieras på olika sätt i uppsatsen och förstås bäst i sitt sammanhang. Grundtesen utifrån den postkoloniala hållningen är att utveckling som fenomen inte är universellt i sin mening. I de flesta fall används begreppet i kontexten ”den västerländska synen på utveckling” vilket åsyftar en subjektiv syn på vad utveckling innebär. Det kommer även användas i kontexten ”bistandsrelationens utveckling” vilket åsyftar hur relationen förändras från hur den såg ut från början.

Självförhärligande är ett begrepp som uppsatsen kommer återknyta till flera gånger. Definitionen av ordet i denna kontext är att den egna personen framhäver en förhärligande bild som ger uttryck för ett förmädet agerande. Uppsatsen kommer synonymt med begreppet använda överlägsen attityd, upphöjd självbild och glorifiering av den egna identiteten.

Stereotyp definieras i texten som en förenklad och generaliserad föreställning om någon eller något.⁷

Civilisationsmission, från franskans ”mission civilisatrice”, härstammar från européernas kolonisation av Afrika i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet. Uttrycket användes som ett rättfärdigande för kolonisering och innebar att ursprungsbefolkningar skulle lära sig att anamma den västerländska kulturen. Grundföreställningar som florerade under denna tid var att dessa människor var oförmögna att ta hand om sig själva, ansågs vara

⁷ Nationalencyklopedin, sökord: stereotyp, NE, senast besökt 08.01.2013, <http://www.ne.se/sok?q=stereotyp>.

primitiva och barbariska och i behov av den vite mannens hjälp för att ”civiliseras”.⁸ I analysen används även uttrycket *modern civilisationsmission* vilket åsyftar de teorier som postkolonialistisk studie har avseende primärmaterialet.

Definitionen av *maktasymmetri* innebär i detta sammanhang en obalans mellan två parter i en relation avseende makt. Den ena parten besitter mera makt av något slag, som gör att den innehar en privilegierad ställning i relationen. Makten utgörs i uppsatsens fall antingen finansiellt eller genom en så tillvida förhårligad bild av den egna identiteten att en särställning uppstår.

Begreppet *egenintresse* är i uppsatsen synonymt med Nationalencyklopedins definition av egoism:

...inställningen att det främsta målet för envars handlande är att befrämja sitt eget intresse i så hög grad som möjligt, och andras intresse bara när detta gagnar ens egenintresse.⁹

3.5 Författarnas argument och teorier

Joanne Sharp, professor i geografi, forskar i ämnet postkolonialism och har länge hårt kritiserat utvecklingsarbete för att den givande parten tenderar att ha en dominant ställning i biståndsrelationer.¹⁰ Hon framhåller att väst representerar en arrogans i övertygelsen om att deras modeller har de rätta svaren på problem. Till skillnad från många andra postkoloniala teoretiker har Sharp tagit till sig kritiken om att den postkoloniala studien fokuserar för mycket på akademiskt teoretiserande, likt Christine Sylvester som nämns inledningsvis i uppsatsen. Joanne Sharps teorier framträder bland annat i en artikel där hon tillsammans med John Briggs, som är utvecklingsarbetare, resonerar sig fram mellan postkoloniala och utvecklingsteorier. I analysen används Sharps teorier om postkolonialism och senare i uppsatsens diskussionsdel lyfts även den kritik mot postkolonialism fram som både Sharp och Briggs företräder i sin artikel.¹¹

Maria Eriksson Baaz, forskare vid Göteborgs universitet för globala studier, framhåller i sin studie av postkoloniala teorier de olika stereotyper som reproduceras genom det koloniala arvet. Hon diskuterar biståndets problematik utifrån de förhållningssätt som västerlänningar upprätthåller gentemot ”tredje världen” och som förs vidare i diskursen om bistånd. Med hjälp av Baaz teorier om en självförhårligande identitet i biståndssammanhang kan postkoloniala

⁸ Conklin A L, 'The French Republican Civilizing Mission' i Conklin A L & Fletcher I C (red.), *European Imperialism 1830-1930: Climax and Contradiction*, Wadsworth, Cengage Learning, 1999

⁹ Nationalencyklopedin, sökord: egoism, NE, senast besökt: 08.01.2013, <http://www.ne.se/sok?q=egoism> .

¹⁰ Sharp J, *Geographies of Postcolonialism: Spaces of Power and Representation*. SAGE Publications, London, 2009.

¹¹ Sharp J & Briggs J, *Postcolonialism and development: new dialogues?* i 'The Graphical Journal' vol. 172 n. 1, 2006, s. 6-9.

tendenser i regeringens strategiplan för Sida belysas. Hennes fokus ligger på de generella föreställningar som väst framhåller om sig själva och om afrikaner. Hon menar att de historiska identiteterna under kolonialtiden lever kvar i dagens stereotypa föreställningar. Hon har analyserat olika volontärarbetares berättelser från deras upplevelser i Tanzania och konstaterar att dessa personer framhåller en förmäten bild av sig själva avseende bland annat kunskap. Baaz menar att dessa anser sig ha en grundläggande uppfattning om sig själva som allvetande till skillnad från lokalbefolkningen och endast genom sin existens kan bidra med en ”bättre” värdegrund.¹² Hennes teori och kritik mot bistånd, analyserad genom den enskilde biståndsarbetaren, är väl applicerbar i sammanhanget gällande regeringens strategiplan. Samma typ av resonemang som förs i volontärernas berättelser bekräftas även i strategiplanen.

Arturo Escobar är socialantropolog och hans teorier om utvecklingsstudier är, i enlighet med postkolonial kritik, att de ignorerar de lokala förmågorna. Han förespråkar ett socialantropologiskt förhållningssätt i en biståndsrelation och därmed bli varse de lokala rösterna och kraven. Escobars teorier går ut på att den inhemska traditionen noga skall studeras och att den lokala rösten skall tas till vara på. Varför hans teorier är intressanta i sammanhanget är dels på grund av hans erkända namn inom litteraturen och forskningen avseende kritik mot modernisering och dels på grund av hans teorier om det trångsynta västerländska paradigmet. En av hans centrala ståndpunkter är att västerlandets syn på modernisering skapar en underutvecklad bild av länder som är olika det egna landet.¹³ Denna typ av psykologisk process, som innebär ett fördömande eller att se ned på något som är olik det egna, är återkommande i den postkoloniala kritiken.

Den postkoloniala teorin beskriver ofta hur det koloniala agerandet rättfärdigas genom uppfattningen om nödvändig aktion. Civilisationsmissionen är ett exempel på denna typ av rättfärdigande. Rättfärdigandet hör även ihop med den upphöjda självbilden. Rudyard Kiplings dikt ”The White Man’s Burden”¹⁴ är ett sådant exempel. Hur den vite mannen uppmanas att anta bördan att bilda afrikanen. Många postkoloniala teoretiker menar att imperialismens dåvarande ideal lever kvar i moderna föreställningar om Afrika. Denna typ av föreställning kommer användas som hjälp för analysen av strategiplanen.

Göran Hydén är professor emeritus i statsvetenskap vid University of Florida och har skrivit en bok om bistånd och utveckling i vilken han teoretiserar förhållandet mellan givare

¹² Baaz M E, 2001, s. 171-172

¹³ Escobar A, *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*, Princeton University Press, Princeton N. J., 1995, s. 56-101.

¹⁴ Kipling R, *The White Man’s Burden*, publicerad i *McClure’s Magazine*, USA, februari 1899.

och biståndstagare.¹⁵ Hydén är, enligt efterforskningen som gjorts för denna uppsats, ingen postkolonial teoretiker men har vissa teorier som överensstämmer med den postkoloniala kritiken vilka kommer nyttjas i analysen. Han skriver främst om givarna Sverige och Sida och menar att de tar för lite hänsyn till sina mottagarländer. Den teori som främst kommer att användas är den om resultatnriktning¹⁶, vilken stödjer slutsatsen att strategiplanen betonar redovisning. Han kritiserar givarnas utvärdering av insatser och menar att de gynnar givarna mer än mottagarna.

3.6 Metod och material

Analysen av strategiplanen har delats upp utifrån tre centrala områden. Dessa går att härleda till teorierna om bland annat självförhärligande, maktasymmetri och egenintresse. Strategiplanen har också en särskild retorik och uppdelning vilken tydligt analyseras utifrån tre punkter.

Den första punkten åsyftar betoningen av svensk kunskap i biståndsrelationer. Den andra accentuerar vikten av svenska urval och prioriteringar i biståndsrelationen. Avslutningsvis kommer den tredje punkten för analysen beröra strategiplanens betoning av redovisning av resultat. I följande analys kommer en undersökning av vilka problem strategiplanen får, utifrån postkolonial studie, att genomföras.

Primärmaterialet som ligger till grund för undersökningen är regeringens ”Strategi för globala ämnesstrategiska utvecklingsinsatser 2011-2014”¹⁷, en strategiplan för den svenska biståndsorganisationen Sida. Planen utgör riktlinjer och strategier för organisationens arbete och distribuering av finansiella medel. Strategins upplägg utgörs av vilka mål, arbetsmetoder och vilken uppföljning som organisationen förväntas uppfylla.

Sidas hemsida har även blivit föremål för analys avseende partnerskapsretoriken som nämns i samband med Maria Eriksson Baaz teori om partnerskapsdiskurs. Retoriken som analyserats förekommer i presentationen av Sidas arbete.¹⁸

¹⁵ Hydén G, *Bistånd och utveckling Afrika: Givarnas stora utmaning*, Liber, 2010

¹⁶ Hydén G, 2010, s.145-169.

¹⁷ Carlsson G, Gärtner M N, 2011.

¹⁸ *Om oss*, Sidas kommunikationsansvarige, Sidas hemsida, senast besökt 08.01.2013, <http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/>.

4. Analys - strategiplanen skådad utifrån postkolonial studie

Strategiplanen som regeringen utformat för att reglera Sidas arbete genomsyras av en särskild retorik. Svenska färdigheter och prioriteringar är de faktorer som ska bidra till hur biståndet skall distribueras. Stort eftertryck ligger även på redovisning av resultat. Följande rubriker omfattar den information som framkommer ur retoriken som används i strategiplanen.

4.1 Hyllningen av svensk kunskap – en överlägsen självbild?

Riktlinjerna som strategiplanen utgör betonar att svensk kunskap skall vara central i biståndsrelationen och att den är viktig för urvalet av vilka som skall få ta del av samarbetet. En fast övertygelse uttrycks om att svenska kunskaper och värderingar överträffar annan och att dessa skall framhävas i biståndsrelationen.

Strategiplanen betonar att biståndet bör ges till områden där ”... Sverige företräder en värdegrund som inte i tillräcklig utsträckning lyfts fram av andra aktörer i det internationella samarbetet.”¹⁹ Strategiplanen får det faktum att andra inte företräder den svenska värdegrunden att framstå som att andra också är i behov av den. Här framställer den svenska regeringen en bild av att Sida representerar idéer som är nödvändiga att sprida.

Teorin om att rättfärdiga sin mission genom att hävda dess nödvändighet är här väl applicerbar. Att missionera för vad som upplevs som en upplyst idé har sina rötter långt tillbaka i den koloniala eran. Uppfattningen av att vara mera upplyst och därför åtagen att sprida sin kunskap, på grund av övertygelsen sin överlägsna bildning, kan härledas till fenomen som kolonisationsmission under 1800-talet och uttryck som ”den vite mannens börda”.²⁰

Arturo Escobar beskriver den enskilda biståndsgivarens upphöjda självbild som en process i ett rättfärdigande då den utomstående hävdar att ”de andra behöver min hjälp”.²¹ Sverige faller in i samma reproducering av stereotypa förhållanden då självförhärligande argument används för att rättfärdiga arbetet. Genom självförhärligande uppstår stereotyper, den bildade svenska givaren och den obildade mottagaren.

Att framhäva den egna kunskapen som dominerande är att direkt sätta sig i ett maktöverläge. Överläget utgörs genom att den lokala kunskapen negligeras då den egna

¹⁹ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 7.

²⁰ Conklin, A L, 199, Kipling R, 1899.

²¹ Escobar A, 1995, s.55-60.

självbilden framhävs som klokare och mera adekvat.²² Här upprätthålls de stereotyper som stigmatiserar ett utvecklingsarbete på lika villkor. Bilden av att Sverige företräder en särskild värdegrund som andra länder inte gör förmedlar onekligen en glorifiering av den egna identiteten. Detta skapar den asymmetri som Baaz menar präglar biståndsrelationen och skapar omöjlighet för ett verkligt partnerskap.²³

Strategiplanens riktlinjer som menar att Sverige skall "... stimulera utvecklingens drivkrafter och överbrygga utvecklingshinder"²⁴ visar på föreställningen om att det finns en universell utvecklingsstege där vissa länder befinner sig i olika stadium och att Sverige med sin värdegrund skulle vara det åtråvärda målet.²⁵ Escobar anser att uppfattningen om att det existerar ett universellt utvecklingssystem bidrar till en överklig bild av länder som inte passar in i mallen. Han menar att västerländsk utvecklingsstudie misslyckas i sin skildring av länders utvecklingsstadier då de inte kan se utanför sitt västerländska paradig.²⁶ Enligt Escobars teori skapar regeringens strategiplan bilden av underutvecklade länder genom att påpeka att behovet finns av den svenska kunskapen.

En medvetenhet om att retoriken bör ändras i denna fråga har länge funnits. Många organisationer har kommit att förändra sina formuleringar avseende bistånd. Maria Eriksson Baaz talar om att en partnerskapsdiskurs har tagit form.²⁷ Kring 1980-talet i Sverige aktualiserades frågan: "Hur kan man öka [...] solidariteten utan att reproducera bilden om den passiva andre?".²⁸ Många organisationer har också arbetat mot att få en mer öppen och samarbetsliknande retorik som syftar till ett partnerskap istället för en dominerande givare och en likgiltig mottagare.²⁹ Regeringens strategiplan däremot nämner ingenting om gemenskap eller partnerskap utan framhäver upprepade gånger den givande rollen genom att tala om hur "stöd" ska ges "enligt svenska prioriteringar".³⁰

Fokus ligger alltså på vad Sverige kan åstadkomma i en biståndsrelation och hur de effektivast arbetar för att uppnå genomslag enligt svenska prioriteringar och inte på vad de olika parterna kan lära av varandra.³¹ På Sidas hemsida däremot går partnerskapsdiskursen direkt att identifiera. Begrepp som samarbete och partnerskap hittas i varje beskrivning av

²² Sharp J & Briggs J, 2006, s. 6; Baaz M E, 2001, s. 163-172.

²³ Baaz M E, 2001, s. 167-175.

²⁴ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 10.

²⁵ Baaz M E, 2001, s. 165-175.

²⁶ Escobar A, 1995, s. 55-73.

²⁷ Baaz M E, 2001, s. 165-168.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 2-5.

³¹ Ibid.

pågående biståndsarbete.³² Baaz kritik mot detta är att den ändrade retoriken inte har någon egentlig verkan eftersom en maktasymmetri ändå råder i form av ekonomiska ojämlikheter.³³ Eftersom de rätta stereotyperna döljs löper partnerskapsdiskursen risk att upprätthålla ojämna maktförhållanden mellan nord och syd. Även om formuleringarna förändras kvarstår det faktum att biståndsrelationen består utav en givande och mottagande part vilket skapar obalans i maktfördelningen då den givande funktionen för med sig privilegiet att ställa krav på sin mottagare.

Baaz beskriver självbilden hos den klassiska biståndsgivaren som allvetande och generellt överlägsen med ”bättre” värderingar än lokalbefolkningen.³⁴ Strategiplanen överrensstämmer med en sådan uppfattning avseende det första citatet som menar att Sverige besitter en eftersträvansvärd värdegrund. Å andra sidan förklarar strategiplanen i sina riktlinjer även att svensk spetskompetens skall vara normerande för urvalet av biståndsområden vilket talar emot teorin om den allvetande biståndsgivaren.

Områden där Sverige har goda förutsättningar att bidra till och påverka den globala policyutvecklingen för en mer effektiv fattigdomsminskning eftersom Sverige kan bidra med särskild expertis eller speciella erfarenheter.³⁵

Citatet förklarar att särskild kompetens framhävs som den bidragande faktorn i biståndsrelationen vilket går helt emot Baaz teorier om biståndsarbeters självuppfattning som allvetande. Emellertid kvarstår den glorifierade självbild som inledningsvis påtalats.

4.2 Svenska urval och prioriteringar – makten att sälla

Genomgående används uttrycket ”svenska prioriteringar” eller ”den svenska regeringens prioriteringar” i regeringens riktlinjer för valet av biståndssamarbete.³⁶ Detta innebär att Sverige, den givande parten, har makt att välja vilka de kan inleda en relation med och vilka som bortsällas. Postkolonialistisk studie menar att Sverige använder attraktionen av sina ekonomiska resurser som en maktsymbol i frågan och kan därmed ställa krav på mottagarländerna för att ge underlag för urvalsprocessen.

Under rubriken ”Utgångspunkter för val av insatser” redogör strategiplanen för följande:

³² *Om oss*, Sidas kommunikationsansvarige, Sidas hemsida, senast besökt 08.01.2013, <http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/> .

³³ Baaz M E, 2001, s. 166-168.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 7.

³⁶ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 2.

Verksamheten ska omfatta strategiska insatser för att stärka det internationella systemets förutsättningar att arbeta med svenska prioriteringar i det globala utvecklingssamarbetet. Stöd ska ges till organisationer som är normgivande och därmed nyckelaktörer inom områden som prioriteras av Sverige. Stöd ska även ges till organisationer eller nätverk inom civilsamhället som kan påverka eller generera ny kunskap i enlighet med svenska prioriteringar.³⁷

De svenska prioriteringarna skall alltså normera utvecklingsarbetet och val av samarbetspartners avgörs genom huruvida svenska modeller efterlevs eller ej. Det vill säga att regeringen genom sin strategiplan avser att ge svenskt bistånd så länge arbetet strävar efter en samstämmighet med vad den svenska synen anser är rätt typ av utveckling. Endast länder som är förenliga med svenska prioriteringar har chansen att bli utvalda som biståndspartners. Således utesluts alla som inte samstämmer med Sveriges prioriteringar.

Här uppstår den maktasymmetri som Baaz menar är fundamental för obalansen i relationen. Sverige intar genast en överlägsen ställning genom att sälla ut vilka som är lämpliga för ett samarbete. De ”definierar spelets regler”³⁸ och minimerar chansen för mottagarparten att forma arbetet. Ett samarbete existerar således inte och den mottagande parten inbjuds inte till att arbeta med egna influenser. Genom att Sidas givande roll definierar reglerna för samarbetet framstår organisationen som skeptisk till vad gäller den lokala förmågan att göra detsamma.

Att Sverige avser bestämma prioriteringsområde är ett uttryck för tanken om den västerländska utvecklingsmodellen, i detta fall den svenska, som den enda rådande. Kritiken mot detta grundar sig i att den lokala rösten och de områden som prioriteras av den inhemska befolkningen negligeras. Escobars teori är att en socialantropologisk hållning är att eftersträva i dessa situationer. En lyssnande, studerande och bejakande hållning gentemot den inhemska kulturen är att föredra innan teorier som fungerar i väst praktiseras.³⁹

Detta agerande kan dels återknyta till den självförhärligande identiteten som framhäver svenska prioriteringar som eftersträvansvärda.⁴⁰ Dels framstår strategin som ett sätt att framhäva den svenska identiteten i ett globalt sammanhang, alltså att biståndet fungerar som ett maktmedel i det nationella anseendet. Strategiplanen framhåller gång på gång ”Sveriges bidrag” till det globala utvecklingssamarbetet.⁴¹ Utifrån postkolonial hållning förmedlas intrycket om ett egenintresse i och med att den svenska insatsen understryks. Sveriges goda

³⁷ Ibid.

³⁸ Baaz M E, 2001, s. 165.

³⁹ Escobar A, 1995, s. 55-58.

⁴⁰ Baaz E M, 2001, 168-185.

⁴¹ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 2-10.

anseende avseende biståndspolitik, både inrikes- och utrikespolitiskt, upprätthålls genom att svenska prioriteringar efterlevs.⁴²

Joanne Sharps teori om det dominerande väst är här väl applicerbar. Inte bara har Sverige makten att bestämma vilket land som ska få bistånd dessutom bestämmer Sverige vilka utvecklingsområden som skall prioriteras. Strategiplanens formuleringar avseende denna punkt är föga tillfredställande för postkoloniala studier. Sharps svar på detta skulle vara att formuleringarna är uttryck för arrogans och förmäthenhet.⁴³ Sverige intar en dominant position i biståndsrelationen genom att understryka att de ensidigt bestämmer. Den mottagande parten har ingen talan och enligt strategiplanens formulering av Sveriges expertis och kunnande bör således mottagarlandet endast vara tacksam för att ha blivit utvald. Även detta sätt att formulera biståndet i strategiplanen kan enligt postkolonial teori återknyta till fenomenet modern civilisationsmission. Det som framhålls som en god gärning, tanken om att ”våra” regler gynnar ”dem”, verkar i realiteten snarare för en återinföring av imperialistiska förhållningssätt.⁴⁴

Tydligt är att Sverige inte visar lyhördhet för den postkoloniala kritiken avseende sin strategiplan. Genomgående används kravet att svenska prioriteringar skall följas för att biståndsrelationen skall få fortgå och målet för biståndet är att Sverige skall få större genomslag i den globala biståndspolitik.

4.3 Betoning av redovisning av resultat – stigmatiserande

Det finns en omfattande kritik mot att bistånd ses som en industri, där resultat snabbt skall redovisas för att den inrikes- och utrikespolitiska bilden skall upprätthålla en solidarisk framtoning. Bistånd har blivit en trend som gagnar den egna självbilden i en globaliserad värld vilket gör att biståndsarbetet fokuserar på snabb utveckling med tydliga resultat. Öppenhet och insyn i verksamheten är alltid eftersträvansvärt, däremot kan en hets om betoning på goda resultat verka negativt för mottagarlandet.

Det framkommer av strategiplanen att det ligger i regeringens egenintresse att Sveriges bidrag för att uppnå internationella mål skall framhävas. En tredjedel av strategiplanen betonar resultatriktning och Sverige har internationellt sätt ett gott anseende avseende biståndspolitik, nationen har historiskt sätt omnämnts som ”solidarisk” och ”anti-

⁴² Concord, *Aid watch rapporten 2010: Penalty against poverty*, Svenska och Europeiska CSOs för global utveckling, senast besökt: 08.01.2013, <http://www.concord.se/page.asp?id=511> .

⁴³ Sharp J & Briggs J, 2006, s. 6.

⁴⁴ Sharp J & Briggs J, 2006, s. 8.

imperialistisk”.⁴⁵ Ett tydligt samband kan ses mellan den resultatnirning och det goda anseende som Sverige vill bevara. Sambandet innebär följaktligen ett egenintresse i att strategiplanen betonar resultatredovisning.

Regeringens strategiplan ger tydliga riktlinjer om att utvärderingar och redovisningar av biståndets resultat skall utföras.⁴⁶ Detta sätter en press på att organisationens arbete skall förbättras och att goda resultat förväntas. För biståndstagaren är goda resultat förvisso eftersträvansvärda. Däremot är biståndsgivarens egenintresse i det goda anseende, som arbetet för med sig, en riskfaktor för resursernas egentliga verkan i mottagarlandet.

Hydén menar att detta egenintresse tenderar att stigmatisera utvecklingen för biståndsrelationen.⁴⁷ Mottagarparten tar inte del av givarpartens inrikespolitiska frågor gällande biståndet. Den har heller ingen insyn i eller något intresse av att Sverige är ett land som ger förhållandevis högt bistånd till sin BNP.⁴⁸ Istället för att utvärdera vad som händer på plats med biståndet utvärderas givarrollens ambitioner. Hydén menar, i enlighet med postkolonial kritik, att det inte har någon betydelse om givaren har ambitioner så länge inget samarbete inleds med mottagarlandet.⁴⁹ Resultatnirningen är begränsad till givarnas interna processer och strategiplanens betoning på redovisning gör att Sida blir ”mer upptagen av att fixa sin egen organisation än att bistå mottagarlandet”⁵⁰. Denna typ av fokus på interna sakfrågor exemplifieras i strategiplanen genom formuleringen ”Kommande utvärderingar ska särskilt inriktas på [...] styrnings- och managementfrågor, system för uppföljning, resultatstyrning samt organisationens kommunikationsförmåga”.⁵¹ Hydén menar att resultatnirningen snarare handlar om ett självändamål och egenintresse än om hänsyn till huruvida mottagaren egentligen utvecklas.⁵²

Utvärdering och redovisning av arbete är av vikt för att ett arbete skall kunna utvecklas och för att skapa insyn i verksamheten. Emellertid förmedlar efterfrågan på redovisade resultat, som redan nämnts, även en förväntan på förhöjda resultat, vilket i sin tur skapar liten hänsyn för misslyckande. Till skillnad från Hydéns kritik om att utvärderingen handlar om den interna förbättringen hos givaren menar Baaz att utvärderingen tenderar att fokusera på mottagaren. Baaz menar att biståndsrelaterat arbete tenderar att projicera ett misslyckande på den mottagande parten. Den givande parten kan inte erkänna det egna misslyckandet utan

⁴⁵ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 1, 8; Concord, *Aid watch rapporten 2010: Penalty against poverty*, Baaz EM, 2001, s. 164.

⁴⁶ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 10.

⁴⁷ Hydén G, 2010, s. 145-159.

⁴⁸ Ibid; Concord, *Aid watch rapporten 2010: Penalty against poverty*.

⁴⁹ Hydén G, 2010, s. 168.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Carlsson G, Gärtner M N, 2011, s. 10.

⁵² Hydén G, 2010, s. 169.

kommer med förklaringar som att mottagarparten inte varit ”mogen” för denna förändring eller att ”det går för snabbt för dem”.⁵³

Escobars teori om den västerländska modellens trångsynthet⁵⁴ går hand i hand med Baaz teori om hur misslyckandet projiceras på mottagaren. Tanken om att ”det som fungerar för oss också borde fungera för dem” testas och om det misslyckas är det ”deras fel”.⁵⁵ Det stereotypa förhållningssättet upprätthålls i utvärderingarna om mottagarpartens misslyckande. En föreställning är att afrikanen med sin kultur är efterbliven och ligger flera tusen år tillbaka utvecklingsmässigt jämfört med västerlänningen. Enligt denna föreställning kan inte för mycket förväntas av mottagarparten.⁵⁶

Baaz och Hydén är båda eniga om att resultatriktningen verkar negativt för mottagaren men är oeniga i frågan om vilken part som resultatriktningen fokuserar på. Baaz postkoloniala hållning hade föredragit Hydéns teori om att den kritiska granskningen fokuserar på givarrollen eftersom det är den som ”styr spelets regler”.⁵⁷ Däremot kvarstår det faktum att så länge en utvärdering av den egna verksamheten fokuserar för lite på konstruktiva samarbetslösningar, i enlighet med Hydéns kritik, kommer mottagarparten inte gynnas.

En annan kritik mot den tydliga resultatriktningen i strategiplanen är dess obalans med de generella målen. Strategiplanen är i sitt upplägg generell och knappt utförlig avseende mål och arbetsmetoder. Därför blir betoningen av krav på redovisning av tydliga resultat omöjlig att uppnå och framstår som paradoxal.

⁵³ Baaz E M, 2001, s. 170.

⁵⁴ Escobar A, 1995, s. 56-58.

⁵⁵ Ibid; Baaz E M, 2001, s. 167.

⁵⁶ Baaz E M, 2001, s. 169-170.

⁵⁷ Baaz, E M, 2001, s. 165.

5. Slutsats

Den postkoloniala kritik som riktas mot bistånd kan med hjälp av denna analys få mer belägg för sin teori. Det vill säga att strategiplanen har ett flertal problem utifrån postkolonial synvinkel. Kritiken pekar på en övervägande förhållande retorik av Sverige som givarland. Centrala punkter som berörs är stereotyper, en upphöjd självbild, maktasymmetriska förhållanden och att riktlinjerna verkar för ett självändamål.

De områden som fått avsevärt mycket kritik är den om svenska urval och prioriteringar samt den om betoning på redovisning av resultat. Området avseende den svenska kunskapen går emot den postkoloniala kritiken i ett avseende men blir även det kritiserat på grund av framhållandet av en överlägsen självbild.

De svenska prioriteringar som betonas som vägledande i Sidas arbete ger enligt kritikerna uttryck för postkolonialism. Den centrala kritiken grundar sig på att Sverige upprättar ett ojämlikt förhållande till sin mottagarpart genom att ställa krav på att svenska prioriteringar skall vara riktande för arbetet. Genom att understryka vikten av de svenska urvalen bekräftar regeringen med sin strategiplan de teorier som postkoloniala kritiker har om bistånd; att en maktasymmetri råder mellan den givande och mottagande parten. Mottagaren ges ingen chans till att influera arbetet eftersom givaren redan satt upp spelets regler. Detta, menar kritiken, grundar sig på stereotypa föreställningar om att mottagaren inte har tillräckligt kvalitativa egenskaper för att ges förtroende att vara delaktig i besluten.

Betoningen på redovisning av resultat får även den utstå avsevärd kritik av valda teoretiker. De menar att denna resultatriktning tenderar att snarare gynna givaren än mottagaren. Utvärderingen som efterfrågas eftersträvar att upprätthålla ett gott anseende istället för ett utvecklande samarbete. Kritikerna menar också att eventuella misslyckanden projiceras på mottagarparten på grund av dess oförmåga att anpassa sig. Den utvärdering som efterfrågas förväntas också vara tydlig och konstruktiv vilket framstår som paradoxalt då riktlinjerna för arbetet i övrigt är väldigt generella.

Den svenska kunskapen som framhålls som framstående får både positiv och negativ kritik av de postkoloniala teoretikerna. Att svensk värdegrund framhålls som eftersträvansvärd anser kritikerna förmedlar en överlägsen självbild. Däremot blir teorin om att biståndsgivare förmedlar en självgod bild i det att de anser sig ha en allvetande roll i relationen motbevisad av strategiplanen. Den framhåller svensk expertis inom särskilda

områden, vilket talar för en fokusering på spetskompetens, som postkoloniala teoretiker föredrar från givarrollen.

Sammanfattningsvis blir slutsatsen att regeringens strategiplan för Sida stöter på ett flertal problem utifrån postkolonial synvinkel. Problematiken grundar sig i ett upprätthållande av koloniala förhållningssätt då tendenser som självförhärligande, maktassymmetri och egenintresse går att identifiera.

6. Diskussion

I diskussionen följer en resonering kring uppsatsens slutsats och ett flertal punkter som varit avgörande för resultatets uppkomst kommer att beröras. Dels kommer postkoloniala teoriers ståndpunkter resoneras kring, dels diskuteras den socialantropologiska hållningen och avslutningsvis diskuteras metodologin för uppsatsen med dess empiri.

Slutsatsen för analysen är, som redan nämnt, att regeringens strategiplan inte tillfredsställer postkoloniala teoretiker. Mot bakgrund av att deras teori har störst potential avseende förbättring av konceptet mänskliga rättigheter bör regeringen således lyssna till kritiken och ta den i beaktande, förutsatt att den svenska regeringen eftersträvar mänskliga rättigheter. Den konstruktivitet som postkolonial kritik tenderar att sakna efterfrågas nu vid en insikt om att förbättring krävs.

Kritiken tenderar i dessa sammanhang att inte få gehör vilket kan vara en av orsakerna för dess icke-konstruktivitet. Avsaknaden på konstruktiva förslag kan också böttna i en skepsis till hela fenomenet bistånd och utveckling. Rent krasst kan den postkoloniala teorin tolkas så att så länge det finns en givare och en mottagare upprätthålls skeva maktförhållanden då den givande parten i sig är postkolonial eftersom den verkar i en civilisationsmissionsanda. Önskvärt vore i så fall att bistånd helt ska upphöra. Ett sådant konstaterande verkar inte konstruktivt och korrelerar heller inte med konceptet om mänskliga rättigheter som gör anspråk på rätten till liv och frihet. Vad som däremot var konstruktivt avseende teoretikernas kritik av analysen var tanken om kunnande och expertis. Baaz menade att spetskompetens är att eftersträva i givarrollen snarare än allvetande. På denna punkt fick strategiplanen också positiv kritik.

Faktum kvarstår dock att den postkoloniala kritiken utmanas och kräver en mer praktisk hållning än den trygga akademiskt teoretiserande. På samma sätt som den postkoloniala teorin

förespråkar ett samarbete mellan givare och mottagare vore ett samarbete mellan biståndsarbete och postkoloniala studier också önskvärt. Här aktualiseras Sharps och Briggs dialog om hur dessa fält går om varandra trots att båda verkar för samma mål men har så olika sätt att förhålla sig till dem. Utvecklingsstudier tenderar att lägga sig i för mycket och postkoloniala studier teoretiserar till den grad att de inte vågar lägga sig i. Den postkoloniala teorin är även snabb att fälla misstankar och döma. Även den lider av reproduceringen av historiska stereotyper eftersom den generaliserar bistånds- och utvecklingsarbete och kallar dem för moderna kolonialister. Som nämnts har båda dessa fält samma agenda och borde därför lära sig av varandra för att göra nytta.

Däremot kan den postkoloniala kritiken inte bortses, genom att lyssna på den kan också något konstruktivt utrönas. Trots att biståndsarbetet må te sig annorlunda i praktiken än vad som verkar i strategiplanen bör retoriken ändå förändras. Även om Baaz menar att en partnerskapsdiskurs riskerar att dölja de verkliga förhållandena så är en strävan efter att verka för lika villkor bättre än den förlegade retorik som förs i strategiplanen om fokus på svenska prioriteringar. Framförallt är en medvetenhet om den postkoloniala kritiken ett steg i rätt riktning.

Arturo Escobars svar är att inta en socialantropologisk hållning; att lyssna och lära känna den mottagande parten för att inleda ett samarbete som gemensamt utvecklar idéer. Genom detta arbetssätt skapas en vi-känsla som går ut på att influenser från alla håll välkomnas. Detta förhållningssätt kan också ifrågasättas på grund av risken att hamna i en förtryckande struktur. I en kultur som exempelvis utsätter kvinnor för våld riskerar en själv att hamna i en förtryckarroll eller att själv bli utsatt. Vissa menar att det är priset att betala för att inte gå i samma fotspår som kolonialismen och för att skydda kulturers autonomi. Men en kan också fråga sig varför västerlänningar behöver förknippas med den koloniala historien. Att behandla andra som en själv vill bli behandlad borde kanske räcka. Svaret på det är att hänsyn till historien är av stor vikt för att inte upprätthålla gamla stereotyper. Därför kan regeringen med sin strategiplan inte bortse från den tunga kritik som postkoloniala studier ger.

Avslutningsvis kommer metoden att diskuteras i förhållande till primärmaterialet samt ett resonemang föras om slutsatsen är representativ och generaliserbar i förhållande till strategiplanens äkthet. Genom tunga teoretiska motiv kritiserar en generell och kortfattad text. Men faktum kvarstår att den retorik som förs i strategiplanen framstår som problematisk utifrån postkolonial synvinkel och bör bearbetas för att tillfredsställa dessa kritiker. Viktigt att erinra är att denna analys inte företräder Sidas arbete utan endast de generella riktlinjerna för det. Avsikten med uppsatsen var att se vad den postkoloniala kritiken har att åstadkomma för

konstruktivt. Denna teori är värd att fördjupa sig i och har ett flertal väsentliga poänger däremot uppdagas en del brister, som här påvisats, med ett ensidigt postkolonialt perspektiv.

Inledningsvis nämns debatten mellan utvecklingsstudier och de postkoloniala teorierna. På grund av avgränsning var endast en av dessa hållningar möjlig att fokusera på. Önskvärt vore dock att få göra en jämförande studie mellan dessa hållningar som kan utmynna i en konstruktiv diskussion om mänskliga rättigheters framväxt. I enlighet med Sylvester kan den postkoloniala teorin konstateras ha mycket att tillföra men får samtidigt vara beredd att sättas på prov.

Referenser

Litteratur

- Baaz M E, ”Biståndet och partnerskapets problematik” i Mc Eachrane M & Faye L (red.)
Sverige och de Andra Postkoloniala perspektiv, Natur och Kultur, Falun, 2001.
- Conklin A L, ’The French Republican Civilizing Mission’ i Conklin A L & Fletcher I C
(red.), *European Imperialism 1830-1930: Climax and Contradiction*, Wadsworth,
Cengage Learning, 1999.
- Escobar A, *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*,
Princeton University Press, Princeton N. J., 1995.
- Hydén G, *Bistånd och utveckling Afrika: Givarnas stora utmaning*, Liber, 2010.
- Kipling R, *The White Man’s Burden*, publicerad i *McClure’s Magazine*, USA, februari 1899.
- Loomba A, *Kolonialism/postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 2a upplagan,
Tankekraft förlag, 2008.
- Sharp J & Briggs J, *Postcolonialism and development: new dialogues?* i ’The Geographical
Journal’ vol. 172 n. 1, 2006.
- Sharp J, *Geographies of Postcolonialism: Spaces of Power and Representation*. SAGE
Publications, London, 2009.
- Sylvester C, ’ Postdevelopment studies and Postcolonial studies: Disparate tales of the ’third
world’’, i *Third World Quarterly*, vol. 20 no. 4, Taylor and Francis’, 1999.

Övrigt referensmaterial

- Carlsson G, Gärtner M N, ’Strategi för globala ämnesstrategiska utvecklingsinsatser 2011-
2014’, *Regeringsbeslut III:1*, skapat: 11.03.2011, Regeringen, Utrikesdepartementet,
Stockholm, senast besökt: 08.01.2013,
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/70/49/5090f428.pdf> .
- Concord, *Aid watch rapporten 2010: Penalty against poverty*, Svenska och Europeiska CSOs
för global utveckling, senast besökt: 08.01.2013, <http://www.concord.se/page.asp?id=511>
- Nationalencyklopedin, sökord: egoism, NE, senast besökt: 08.01.2013,
<http://www.ne.se/sok?q=egoism> .
- Nationalencyklopedin, sökord: stereotyp, NE, senast besökt 08.01.2013,
<http://www.ne.se/sok?q=stereotyp> .

Om oss, Sidas kommunikationsansvarige, Sidas hemsida, senast besökt 08.01.2013,
<http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/> .

Startsida, Sidas kommunikationsansvarige, Sidas hemsida, senast besökt 08.01.2013,
www.sida.se .